

Фурист Н. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СТРУКТУРА ІНТИМІЗАЦІЇ ЯК МОВЛЕННЄВОГО АКТУ

Літературним творам різних мов притаманні певні прийоми, засоби та способи художнього впливу на читача. Внутрішня логіка та стилістична єдність, які сприяють розкриттю імпліцитного змісту тексту забезпечуються системою екстралінгвістичних та лінгвістичних факторів [4, 140]. Важливе місце серед них належить інтимізації, основним завданням якої є відтворити атмосферу довірливої розмови автора з читачем [8, 32]. Виразальними засобами при цьому є і добір синонімічних слів та форм, і спеціальні особливості морфології, і особливості порядку слів, і психологічні особливості окремих звуків тощо [3, 85]. Незважаючи на те, що поняття інтимізації широко досліджене у лінгвістиці, існує ряд аспектів, які потребують детального розгляду та уточнення, основним серед них вважається лінгвокультурологічний, який враховує національно-культурну специфіку способів, засобів та прийомів, які використовуються для встановлення зв'язку між автором тексту та читачем.

Останнім часом у лінгвістиці вчені все більшу увагу починають приділяти художньому мовленню автора та його впливу на читача. Так, Яскевич О. К. досліджує використання лексичних засобів інтимізації в сучасній англійській мові [12], Карпенко М. А. пояснює погляди Булаховського Л. А. на інтимізацію як на сукупність прийомів, за допомогою яких автор входить в контакт зі своїм читачем, залучаючи його до свого повідомлення та своїх почуттів [7, 35–36], у роботі Денисової С. П. розглянуто сукупність різних лінгвістичних засобів вираження інтимізації в російській художній прозі кінця XIX – початку XX ст. [6], у статті М. Фріман “Emily Dickinson and the Discourse of Intimacy” наводиться ряд синтаксичних засобів вираження інтимізації [13]. Корольова А. В. досліджує наративні коди інтимізації у художньому тексті [8].

Метою статті є визначення терміну “інтимізація” як мовленнєвого акту.

Завдання:

- проаналізувати різні підходи до вивчення інтимізації;
- розглянути структуру мовленнєвого акту, способи впливу автора на читача та досягнення ним поставленої мети;
- дати визначення інтимізації як мовленнєвого акту.

Оскільки в лінгвістиці існує ряд підходів до вивчення авторського мовлення, у значенні інтимізації вчені вживають різні поняття: Якобсон Р. – *засоби вираження особи*, Почепцов Г. Г. – *комунікативні форми, комунікативний прийом, комунікативний спосіб*, Бадаєва Н. П. – *інтимізуючий прийом спілкування*, Білодід І. К. – *мовленнєві засоби партитурності*, Виноградов В. В., Брандес М. П. – *мовленнєві сигнали образу автора*, Булигіна Т. В. – *прихований ліризм*, Швець О. В. – *прихована публіцистичність*, Артюнова В. Д., Пестунові В. М., Воробйова О. П. – *авторська зверненість, адресованість*, М. Freeman – *інтимізуючий дискурс* тощо. За дослідженням Корольової А. В. найбільш коректним є термін *інтимізація*, оскільки він повніше та точніше відображає таку специфіку художнього мовлення, як ефект емоційно-інтелектуального спілкування з читачем, що формує сприйняття художнього тексту читачем [8, 33].

Вперше термін “інтимізація” було запропоновано Булаховським Л. А. у 40-х

роках. Згідно з його визначенням *інтимізація* – це художні способи, що мають на меті наблизити поета до зображуваного, та своєрідні спонукання читача до того, щоб він розділив разом з автором елементи його творчої праці [2, 75].

Вивчаючи інтимізацію, різні лінгвісти (Виноградов В. В., Денисова С. П., Ларін Б. О.) наголошують на тому, що вона включає різні прийоми та способи організації мовного матеріалу спрямованих на “переконання” та експресивну “обробку” читача [8, 32]. Це зумовлено тим, що усі ці вчені застосовують різні підходи до вивчення інтимізації. Так, у своєму дослідженні Корольова А. В. виділяє наступні три підходи до вивчення даного поняття:

- комунікативно-прагматичний (Винокур Т. Г., Почепцов Г. Г., Яскевич О. К.);
- художньо-семантичний (Білодід І. К., Васильєва А. М., Бадаєва Н. П.);
- прагмастилістичний (Денисова С. П.) [8, 33 – 35].

Проаналізувавши роботи представників першого напрямку у вивченні інтимізації, ми можемо зробити висновок, що *інтимізацією* вважається сукупність засобів, що належать переважно до розмовного мовлення (наприклад, фамільярна лексика, вживання неповних речень та вставних конструкцій), які мають на меті створити дружнє повідомлення, що часом може здаватися фамільярним. Інтимізоване повідомлення у цих дослідженнях представлено через категорії автора, читача та безпосередньо тексту [12; 7]. Таким чином, можна зробити висновок, що представниками даного підходу інтимізація розглядається як одна з основних характеристик усного розмовного мовлення.

Представники другого напрямку досліджують інтимізацію як художню категорію, що використовується автором для побудови свого повідомлення [8, 34]. Так, у своєму дослідженні Білодід І. К. визначає *інтимізацію* як художній прийом, що викликає у читача почуття інтимного, дружнього спілкування з автором. Цей прийом переважно реалізується через вживання риторичних запитань, окличних речень, питально-відповідних побудов, ужитих не в прямому мовленні [1]. Така побудова тексту створює враження побудови діалогу між адресатом та адресантом. Крім того, інтимізація в даному випадку виступає авторським прийомом, а отже, категорією художнього тексту. Представники другого підходу також розглядають інтимізацію через три категорії: 1) адресант, інтимно звернений до читача, який має на меті залучити читача до власної ідейно-естетичної позиції, 2) адресат, який здатний декодувати імпліцитний зміст художнього твору (в образі адресанта виступає читач-друг та однодумець), 3) текст, головною рисою якого є атмосфера інтимності [4].

Прагмастилістичний підхід у вивченні інтимізації поєднує погляди двох попередніх напрямків. Так, у своїй праці Денисова С. П. розглядає *інтимізацію* як специфічну рису художнього тексту, яка співвідноситься зі структуруванням мовленнєвого акту в літературному творі. Інтимізоване повідомлення при цьому включає в себе естетичний намір автора, мовний засіб та естетичний ефект, який передбачає сприйняття повідомлення читачем/слухачем. Таким чином, категорія інтимізації представлена наступними субкатегоріями: 1) автор, представлений суб’єктивно-акціональною модальністю, 2) текст (авторське мовлення), 3) читач/ слухач, який є об’єктом ілюктивної мети автора, що створює ефект емоційно-інтелектуального спілкування автора з читачем [6].

Своїм дослідженням Корольова А. В. започаткувала новий етап у вивченні інтимізації – лінгвокультурологічний, оскільки у роботі порівнюються прийоми впливу наратора на читача у художніх текстах української, російської та англійської

мов [8]. Врахувавши погляди представників комунікативно-прагматичного, художньо-семантичного та прагматистичного підходів, дослідниця розширила поняття інтимізації. Отже, за визначенням Корольової А. В., *інтимізація* – це феномен мови художньої літератури, що характеризується процесуальністю, динамічністю та комунікативно-прагматичною спрямованістю. Вона є одним з типів суб'єктно-адресатних відношень і розглядається як художній інтеракт. Згідно з цим підходом інтимізація тлумачиться як інтегрована процесуальна текстова категорія, яка об'єднує категорії автора, читача та суб'єктивно-оцінної модальності. Інтимізація виступає кодом індивідуальної манери письменника, способом, в який автор зашифрував художню інформацію у зв'язку з естетичним наміром автора відтворити ефект емоційно-інтелектуального спілкування з читачем (від започаткування дружніх стосунків з читачем до завершальної фази інтимного спілкування) [8, 36].

Розглянувши основні підходи до вивчення поняття інтимізації, що існують у лінгвістиці, та проаналізувавши наявні визначення даної текстової категорії, варто розглянути структуру мовленнєвого акту та способи впливу автора на читача, оскільки метою даної статті є визначення інтимізації саме як мовленнєвого акту. Мовленнєвий акт – це окремий акт мовлення, який представляє двохсторонній процес породження тексту: говоріння та одночасне сприйняття і розуміння тексту [14].

Теорія мовленнєвих актів широко розглядалася такими лінгвістами як ДЖ. Остін, Дж. Серль, В. фон Гумбольдт, Ш. Баллі, Почепцов Г. Г. тощо. Головною особливістю цієї теорії є підхід до мовленнєвого акту як до способу досягнення індивідом поставленої мети спілкування, і в цьому аспекті розглядається використання певних мовних засобів. Виходячи з вище зазначеного, інтимізація розуміється як форма вияву суб'єктно-адресатних відношень (автор – читач) [8, 38].

Вперше теорія мовленнєвих актів вивчалася Дж. Остіном. у своїх дослідженнях вчений запропонував таку модель мовленнєвого акту: 1) локуція – використання мовних засобів для вимови певного повідомлення, 2) іллокуція – надання вислову цілеспрямованості або комунікативного наміру, 3) перлокуція – вплив висловлювання на свідомість та поведінку адресата. Проте він не дав точного визначення поняттю іллокутивного акту, а навів лише характерні прикмети таких актів – запитання, відповідь, інформування, запевнення, попередження та критика. За Дж. Остіном існує ряд речень – перформативів – які експлікують іллокутивну функцію висловлювання. Основу перформативів складають іллокутивні дієслова, що вказують на мету висловлювання [9]. Розвиваючи дану теорію, Дж. Серль пропонує чотирирівневу модель мовленнєвого акту: 1) акт висловлення (поєднує в собі лексичний та граматичний рівні), 2) пропозиційний акт (відображає референцію та предикацію), 3) іллокутивний акт, 4) перлокутивний акт (показує вплив на читача). Найважливішим серед чотирьох актів є іллокутивний. Виходячи з цього, Дж. Серль запропонував універсальну класифікацію мовленнєвих актів, беручи до уваги не лише іллокутивну мету висловлювання, а й внутрішній стан адресанта, особливості пропозиційного змісту тексту, відповідність між висловлюванням та дійсністю. До цієї класифікації належать:

- 1) репрезентативи чи асертиви (мають на меті відтворити об'єктивну дійсність);
- 2) директиви (метою даних висловлювань є змусити адресата виконати/ не виконати певну дію);
- 3) комісиви (використовуються адресантом з метою дати певну обіцянку);
- 4) експресиви (осовною метою яких є виразити подяку, співчуття, радість);

5) декларації (оголошують/ декларують певні події) [11, 151 – 170].

Почепцов Г. Г. продовжив вивчення теорії мовленнєвих актів, проте у своїй праці він називає мовленнєві акти прагматичними типами речень [10, 271]. Взявши до уваги класифікації Дж. Остіна та Дж. Серля, він запропонував свою власну, яка, на нашу думку, є найбільш вдалою, оскільки лінгвіст врахував як ілокутивну мету висловлювання, так і способи її досягнення. Автор виділяє п'ять прагматичних типів висловлювання:

- констативи (речення-ствердження);
- промісиви й менасиви (речення-обіцянки і речення-погрози);
- директиви (речення-спонукання адресата до дії);
- перформативи (речення, вимовляючи яке, автор виконує дію);
- квеситиви (питальне речення) [10].

Таким чином, згідно з даною класифікацією, ми можемо стверджувати, що учасники мовленнєвого акту не просто застосовують ряд певних прийомів з метою породження тексту, а й враховують їх безпосередній вплив на адресата. Отже, мовленнєвий акт є цілеспрямованою мовленнєвою дією, що здійснюється відповідно до принципів та правил мовленнєвої поведінки його учасників [8, 39].

Основною характеристикою мовленнєвого акту вважається інтеціональність, тобто задум автора, який несе в собі прихований зміст повідомлення/художнього твору і має певну мету та намір. За допомогою цього прийому створюється ефект спілкування адресанта та адресата. Цього ефекту можна досягти шляхом використання певних прийомів, що мають вплив на читача та відтворюють атмосферу дружнього спілкування між автором художнього твору та читачем.

Висновки. Інтимізація як і мовленнєвий акт обов'язково включають три категорії: *автора/адресанта, читача/адресата та суб'єктивно-акціональної модальності*. За допомогою цих категорій та використання ряду прийомів (вживання розмовних конструкцій, фамільярної та емоційно забарвленої лексики, риторичних запитань, окличних речень, питально-відповідних побудов, ужитих не в прямому мовленні) створюється ефект емоційно-інтелектуального спілкування автора та читача. У подальшому планується встановити національно-культурні маркери інтимізації в англійських та українських текстах, оскільки використання прийомів для відтворення інтимного спілкування з читачем в зіставлюваних мовах є різним та характеризується лінгвокультурними особливостями.

Л і т е р а т у р а :

1. Білодід І. К. Вибрані праці в 3-х томах / АН СРСР АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / В. Н. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 1 – 446 с.
2. Булаховський Л. А. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка. Інтимізуючі займенники / Л. А. Булаховський // Вісті АН УРСР. – К.: Рад. школа, 1941. – Вип. 3 – 4. – С. 75.
3. Булаховський Л. А. Вибрані праці в 5-ти томах / І. К. Білодід – К.: Наук. думка, 1975. – Т. 1. – 496 с.
4. Васильева А. Н. Художественная речь / А. Н. Васильева. – М.: Русский язык, 1983 – 256 с.
5. Винокур Г. О. Филологические исследования: Лингвистика и поэтика / Г. О. Винокур – М.: Наука, 1990. – 452 с.
6. Денисова С. П. Интимизация и лингвистические средства ее выражения в русской художественной прозе конца XIX – начала XX ст.: автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык” / С. П. Денисова – К., 1991. – 16 с.
7. Карпенко М. А. Из лингвистической терминологии Л. А. Булаховского: деэтимологизация, интимизация, сверхфразовое единство / М. А. Карпенко // Лингвистическая терминология в советском языкознании. – Нижний Новгород: Изд-во Нижегородск. ун-та, 1991. – С. 35–36.

8. Корольова А. В. Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті: Монографія / А. В. Корольова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.
9. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–131.
10. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации (от речей президентов до переговоров с террористами) / Г. Г. Почепцов. – М.: Центр, 1998. – 352 с.
11. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 151–170.
12. Яскевич О. К. Особенности использования лексических средств интимизации в современном английском языке: автореф. дис. ... на соиск. научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / О. К. Яскевич. – К., 1990. – 15 с.
13. Freeman M. Emily Dichinson and the Discourse of Intimacy / M. Freeman. –1996. – 192 p.
14. Електронний ресурс: <http://uk.wikipedia.org>

Яременко Ю. А.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДІЕСЛІВНА МЕТАФОРА В АНГЛІЙСЬКИХ НАУКОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕКСТАХ

Кінець ХХ століття ознаменувався тим, що лінгвістичні дослідження емоційно-забарвлених мовних явищ, зокрема метафор, набули широкого вжитку в різних областях культури. Сьогодні за допомогою метафори досягається естетичний ефект виразності не лише в художній, ораторській та публіцистичній мові, а й в науковій, оскільки з розвитком різних видів дискурсів цей образно-експресивний засіб дозволяє забезпечити влучність твердження, по-іншому інтерпретувати існуючі англійські наукові географічні тлумачення.

Відомо, що мова викладу певної науки має бути відповідною об'єкту чи предмету її пізнання. В ідеалі цей виклад має бути зроблений мовою, яка допоможе донести до аудиторії специфіку та нюанси того, що пізнається. В сучасному мовознавстві бракує фактичного дослідницького матеріалу щодо культурно-забарвлених елементів наукових текстів, зокрема дієслівної метафори в англійській науковій географічній мові, що зумовлює актуальність даної роботи.

Метафора як експресивно-образний засіб мовлення досить докладно описана в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників [1, 6, 10, 11]. Є. П. Тимченко [12, 12–16], О. В. Олейниченко [9, 122–123], М. П. Желтухіна [2, 36–37], Г. Л. Жуковець [3], Г. А. Кальченко [5, 105–110], Н. Г. Лукашенко [7, 160–163], О. І. Яковенко [13, 434–444] та інші проводили дослідження різних поняттєвих сфер, які є основою формування нових метафор у тому чи іншому виді дискурсу.

Мета статті – дослідити особливості дієслівної метафори в сучасній англійській науковій географічній мові.

Завдання даної роботи передбачає виявити дієслівну метафору в сучасній англійській науковій географічній мові.

Дослідження мови науки має чітку антропологічну спрямованість, що пов'язана з урахуванням людського фактора як чинника комунікативних процесів. ... мова науки не є чимось однорідним, єдиним та усталеним, оскільки не існує єдиної мови науки – є багато таких мов, і не лише власне фахових субмов як таких. Існує мова